

Socializem in človek

Nasprotniki radi očitajo marksizmu, da je sirov, materialističen nauk, ki že radi tega ne more prodreti. V resnici pa izvira marksizem vprav iz človeka in je tako človeški nauk, kakor noben drugi.

Friedrich Engels je jasno in nedvoumno formuliral pomen socializma za človeštvo: »Človek mora samo sam sebe spoznati, vse življenjske razmere meriti po samem sebi, presoјati po svojem bistvu, svet urediti res človeško po zahtevah svoje narave — in s tem je rešil vse uganke današnjega časa.« Engels je vedel, da človek nima nič iskati onstran sveta, in je zato pripomnil: »Resnično človeškemu ni treba vtisniti pečata 'božjega', da bi bil siguren svoje veličine in mogočnosti; kajti ne gre za povratak k 'bogu', temveč k samemu sebi, da bo svobodno in samostojno zgradil nov svet, utemeljen na popolnoma človeških, moralnih življenjskih razmerah.« Socializem pomeni torej osredotočenje vsega dela in vse miselnosti na resnični živi svet. Prvič od pojave krščanstva ne gre tu več za razmišljanje o smrti, temveč za ureditev življenja; pregrešni svet naj se ne ruši, temveč naj se preuredi tako, da bodo ljudje na njem mogli človeško živeti.

Življenje obeh utemeljiteljev znanstvenega socializma — Marxa in Engelsa — se čisto in dosledno krije z njunimi nauki. Vedno sta bila v boju za vsako novo človeško pridobitev. Vezalo ju je neločljivo prijateljstvo. Engels se je zavedal, da more Marx več storiti za poglobitev nauka in gibanje in se je po revoluciji 1848. l. vrnil v »pasji trgovski posel« samo zato, da bi denarno podpiral Marxa v prognanstvu. Engels s svojimi zvezami preskrbuje Marxu plačano dopisovanje v velikih ameriških listih in piše večinoma še sam angleške razprave zanj; nikdar ne postane nestrpen napram Marxu, ko je ta nervozno bolan; nikdar ne precenjuje svoje vloge. In ko so dolgo po Marxovi smrti pripisovali Engelsu čast enake zasluge pri utemeljitvi znanstvenega socializma, je Engels odgovoril: »Večkrat se je že kazalo na moj delež pri tej teoriji in tako moram izreči nekaj besed, da bo ta zadeva odpravljena. Ne morem tajiti, da ne bi imel nekega samostojnega deleža tako pri utemeljitvi kakor pri izgradnji teorije. Toda največji del vodilnih osnovnih misli in posebno njih končna, ostra formulacija pripada Marxu. Kar sem prispeval jaz, bi mogel — izven nekaj specialnih strok — napraviti tudi Marx sam. Kar pa je napravil Marx, bi jaz sam ne mogel ustvariti. Marx je stal višje, je videl dalje, je pregledal bolj in hitreje od vseh nas drugih. Marx je bil genij, mi drugi pa kvečjemu talenti. Brez njega bi teorija danes ne bila to, kar je. Zato po pravici nosi njegovo ime.« Pri tem pa je bilo njuno sodelovanje tako tesno, da se nikakor ne da ločiti zaslug obeh pri posameznih delih. Taka dva človeka nista čutila potrebe, da bi posebej poudarjala človeško plat. Toda povsod jima je bila merilo.

Še tam, kjer Marx in Engels obravnavata zgolj gospodarstvo, ne prezreta nikdar človeka. Tehniko, gospodarstvo, državo gledata vedno

v razmerju do človeka. Z isto neumornostjo in skrbnostjo, s katero zasledujeta razvoj kapitalizma, zbirata dokaze o bedi delavcev, o prokletstvu otroškega in ženskega dela, o moreči monotonosti mehničnega dela, skozi slavospev gigantskemu tehničnemu napredku prodira vedno krik človeškega upora. Marx je v tistih časih, ko se je kapitalizem še bohotno razvijal, napovedal njegov konec: »Buržuazija je nesposobna trajno vladati, ker je nesposobna, da bi svojim sužnjem zagotovila eksistenco v samem okviru njenega suženjstva, ker je prisiljena, da jih poniža v položaj, ko jih bo morala sama rediti, namesto da se ona redi od njih.«

Nasproti vsem tistim, ki so v svoji kratkovidnosti dolžili stroj in tehniko kot krivca človeške bede, sta branila stroj in povedala, da je od človeka odvisno, ali se kaka stvar obrne njemu v korist ali škodo. Stroj je blagoslov za človeka, če se pravilno uporablja. Toda v kapitalističnem sistemu se vsaka najboljša stvar obrne v slabo. V kapitalističnem sistemu se nalaga kapital samo tam, kjer se bolj množi, ves pogon kapitalističnega gospodarskega življenja je samo v pohlepu po dobičku; radi dobička se gradé tovarne, radi dobička se racionalizira produkcija, radi dobička se odpuščajo delavci; na potrebo človeških množic se ne ozira. Gospodarsko življenje »pride do zastoja ne tam, kjer zapoveduje zastoj zadovoljitev človeških potreb, temveč tam, kjer ga zapoveduje realizacija dobička«. In tako sam stroj ni kriv ničemur, ker »stroj sam po sebi krajša delovni čas, toda kapitalistično uporabljen stroj ga pa podaljšuje; stroj sam lajša delo, kapitalistično uporabljen pa večja napor; stroj sam pomeni zmago človeka nad naravo, kapitalistično uporabljen pa človeka zasušnjuje naravi; stroj sam večja blagostanje producentov, kapitalistično uporabljen jih pa spravljaja na beraško palico«. Zato naj ljudje spremené sistem, da bo človeku postalo delo blagoslov in osvobojenje. Tega končnega cilja pa nista zasnajala kot neki pesniški ideal, temveč sta znanstveno dokazala, da je mogoč, potreben in nujen nov gospodarski in družabni red, ki ne bo razrušil ustvarjenih pridobitev, temveč jih bo samo postavil v službo celoti. Njuna teorija ni filozofska špekulacija, temveč nauk, sloneč na spoznanju stvarnega, materialnega stanja. Iz te ralne, stvarne, razumske osnove so pa potem mnogi napravili zmoto s tem, da so sprejeli in pojmovali marksizem le enostransko.

Iz tega dialektičnega nauka, ki vidi povsod glavni pogon napredka v večnem boju nasprotij med gospodarskimi razmerami in živimi potrebami človeštva, so napravili fatalistično potvaro, češ: gospodarstvo samo se razvija v socializem. Povsod po svetu pa vidimo nazorne primere, kako lahko vprav v časih najhujše krize kapitalizma zmagujejo najreakcionarnejšé struje in koliko je torej odvisno tudi od akcije živih ljudi.

V Nemčiji n. pr. je prevladalo nad vsem delavskim gibanjem strokovničarstvo, ki je vzbujalo v delavcih raznih strok le materialne, dnevne poklicne interese, in je boj za višje mezde ali ugodnejše delovne pogoje v okviru kapitalizma smatralo že takorekoč za socializem. Zanemarjala pa se je splošna politična vzgoja delavskega razreda kot celota, pozabljalo se je neprestano kazati na pravi cilj socializma in na pot, ki vodi k njemu, in buditi v ljudeh energijo, aktivnost, navdušenje, požrtvovalnost za dosego končnega smotra, ki je mnogo višji od vsakodnevne mezdne in socialne politike.

Samo omejeno delo na polju te ali one stroke ali tega ali onega dnevnega materialnega vprašanja še ne odpira ljudem širokih pogledov nad vsemi družabnimi odnošaji, še ne vzgaja v njih borcev za ustvaritev nove

družbe, temveč jih zbira le za dosego nekega strokovno in krajevno omejenega uspeha v okviru kapitalističnega sistema.

Samo, zgolj strokovničarsko delo ne zavaruje ljudi pred fašistovskimi, klerikalnimi in drugimi zablodami, še ne preprečuje, da ne bi premnogo samih strokovno organiziranih članov podpiralo baš tiste politične struje, ki delajo proti socializmu in s tem proti interesom delavskega razreda kot celote. Evo nekaj svežih primerov:

Nedavno so naši tipografi pokazali popolno solidarnost v obrambi svojih poklicnih interesov; pri konkretni, važni politični akciji pa se razdelé najmanj na tri dele; rudarji so kot en moč nastopili proti skrajno nesocialnim namenom TPD, ki je ogrožala njihov stan, njihov obstoj, pri prvih političnih volitvah te skupnosti ni več; privatni nameščenci so se zbrali na protestnem zborovanju proti naklepom, ki so jih hoteli popolnoma sproletarizirati — pri prvi vsesplošni akciji te solidarnosti priv. nameščencev ne bo itd. Pa še drugo stran lahko vidimo pri raznih akcijah strokovnih organizacij: Kadar gre za kovinarje, se ne čutijo prizadeti železničarji, kadar gre za interese nameščencev, ostanejo delavci ravnodušni, skratka vsaka stroka misli le nase, na svoje trenutne potrebe. Pa še v okviru same stroke ni prave solidarnosti, prihajajo do izraza nasprotstva med kvalificiranimi in nekvalificiranimi delavci. Tako so že same strokovne organizacije ovirane v svojih čisto strokovnih nalogah, če jih ne preveva pravi duh.

Da ne bo nepotrebnega nesporazuma med nami: nikakor ne podcenjujem potrebe vsakdanjega boja in dela za razne materialne interese proletarcev vseh strok in kategorij. To je začetek in realna podlaga vsega delavskega gibanja. Poudariti hočem le, da se v tem dnevnem pehanju ne sme izčrpati ves naš pokret, da se boja kake skupine za ugodne delovne pogoje ne sme istovetiti s socializmom.

In poudariti hočem še, da vzgojno delo ni le specialna naloga kulturne organizacije »Svobode«, temveč bi moralo biti vsebina delovanja vseh različnih delavskih organizacij. Same dnevne želodčne skrbi niso vse.

Zmisel materialnega boja delavstva je prav v tem, da se končno ustvari nov družabni sistem, ki ne bo poznal več dividend in mezd, izkoriščevalcev in izkoriščanih, temveč le svobodne, enakopravne ljudi. Zato pravilno pravi Henriette Roland-Holst:

»Boj za socializem se mora vedno izražati kot boj, ki je prežet še z višjimi motivi, nego so sami realni ali praktični interesi. Celotna naša propaganda se mora gibati v tej smeri in služiti temu cilju. Množice se morajo vzgajati za socializem, v katerem se bodo razum, znanost in spoznanje skladali z duhovno in srčno dobroto in ljubeznijo do ljudi.« —elj

Rudolf Golouh, 30. junij

Takozvano javno mnenje se zadnje čase hudo razburja radi dogodkov v Nemčiji. Kakor da se je brezobzirno uničevanje vsakojakih nasprotnikov diktatorskega režima začelo šele v noči usodnega 30. junija 1934. Ali niso prejšnje žrtve nemškega fašizma za to površno javno mnenje prav nič štele? Saj so bili v zadnjem letu »očiščevalni« pokolji stalni pojav nemške notranje politike. In če drugo ne, vsaj o razmerah v koncentracijskih taboriščih je moral svet že prej nekaj vedeti, in o načinu, kako

so se sovražniki totalitarne države ubijali »na poskušenem« pobegu, ali pa zakonito obglavljali na okrvavljenih dvoriščih nemške justice. Morda se pa svet razburja zato, ker so mu ti dogodki pokazali, da fašizem ubija tudi lastne ljudi? Tudi to ni nič novega. V Italiji se podobne stvari, čeprav pri drugačni manj vidni in hrupni režiji, dogajajo, odkar je tam fašizem na delu, da ustvari novo, svet »zadivljajočo« civilizacijo...

Za nas je 30. juni pomemben predvsem iz razloga, ker so dogodki tega dne pokazali, da se fašizem v Nemčiji bliža svojemu klavrnemu koncu vse hitreje nego drugod, da je pravzaprav že danes ujetnik istih sil, ki so mu prej pomagale do oblasti.

Ali je režimu pred zadnjim velikim pokoljem res grozila neka zarota? Sam Hitler je izjavil v svojem govoru, da je že dolgo vedel za namere zarotnikov, da jih je ponovno svaril in da se je odločil za radikalno iztrebljenje zarotnikov šele v zadnjem hipu. Če je vse vedel, zakaj ni prej preprečil nastanek zarote? Hitler je vedel prav dobro, da zarote ni, pač pa nujna potreba, da se reši Röhma in njegovih napadalnih oddelkov, ker ti oddelki, čeprav so mu pomagali do vlade, niso bili nikoli v njegovi oblasti, bil je nasprotno z njimi, odnosno z Röhmom, v stalnem sporu skoro od prvih početkov nacionalno socialističnega gibanja. Radi teh napadalnih oddelkov, ki jih je Röhm ustanovil in organiziral, se je Hitler sprl z njim že leta 1924, in čeprav jih je nato razpustil, da ustanovi svojo posebno gardo, je znal Röhm s svojo organizatorsko sposobnostjo in svojim vplivom v vojaških krogih kmalu spet združiti svoje oddelke in jih pomnožiti. Ko je bil l. 1930 Strasser (ustanovitelj in edina sposobna glava vsega nemškega nacionalsocializma) izobčen iz stranke, so ti oddelki začeli celo stavkati, nato so pa marširali na Berlin, kjer so zasedli in temeljito opletnili vse domove Hitlerjevih gardistov... Nesoglasja med Hitlerjem in omenjenimi oddelki so bila torej velika in so trajala že eno celo desetletje. Če je videl v teh nesoglasjih zaroto, potem je Hitler 30. junija likvidiral zaroto, ki je bila 10 let stara...

Ti napadalni oddelki so bili z razvojem stvari po Hitlerjevem prihodu na vlado še bolj nezadovoljni kot prej. Ker so pravzaprav oni izvedli »revolucijo« in posadili Hitlerja v sedlo, so opravičeno pričakovali za sebe vse mogoče privilegije. Pričakovali so tudi, da bodo uvrščeni v redno vojsko. Reichswehr je pa bila drugača mnenja, zahtevala je nasprotno, da se jih čimprej razpusti. Sedaj, ko so izvršili svoje imenitno in plemenito delo, naj bi se poslali domov — za red in za nadaljni logični razvoj nacionalsocialistične revolucije bi odslej skrbela Reichswehr sama... Von Papen je ravno tiste dni v svojem proslulem govoru zahteval razpust napadalnih oddelkov. To je značilo, da je Reichswehr prevzela znova vodstvo nemške politike kakor prej, ko je postavljala in odstavljala vlade po svojem prevdarku. In da je izza Reichswehra veleindustrija in junkerska veleposest smatrala, da je napočil čas, ko mora hitlerizem preiti ves izključno v službo velekapitala in veleposestva, da mora odložiti ves svoj socialni program, vse še tako rahle obzirnosti do ljudstva in njegovih potreb, da mora zato predvsem razpustiti neljube oddelke, ker so ti od nekdaj predstavljali levo krilo nacionalsocializma in ker se je nerazpoloženje v teh vrstah radi ekonomske krize, zatajenih socialnih pravic in vedno bolj nezadovoljnih srednjih slojev bolj in bolj večalo. Hitler je moral pod pritiskom Reichswehra razgnati središča udarniških čet in pobiti uporne voditelje ter v pismu, naslovljenem na novega poveljnika preostalih udarniških formacij poudarjati, da morajo biti iste vedno »lojalne

napram državni vojaški sili«! Nekaj dni prej je pa sam vojni minister objavil v »Völkischer Beobachter« članek, ki je poveličeval zasluge nemškega nacizma, obenem pa poudarjal, da je bil Hitler »poklican na najvišje vladno mesto po volji in zaupanju predsednika nemške države«. Kdor zna take stvari čitati, je razumel, da je bilo s tem pokopano osnovno načelo fašistovske revolucije, da je Hitler načelnik nemške vlade po absolutnem lastnem pravu, da je nasprotno tudi njegova vladavina odvisna od volje in razpoloženja državnega predsednika in njegove Reichswehr, da se more kratkomalo tudi Hitlerja postaviti in odstaviti, kakor vse prejšnje vlade. Za Hitlerja je vse to nadalje značilo, da se mora pokazati uslužnega, ako noče sfrčati z najvišjega vladnega mesta. Odtod zarota in pokolj 30. junija, odtod dejstvo, da je pri vsem tem Papen ostal še nadalje podkancler!

Ta zadeva z nemškim Reichswehrom se mora sploh točneje pojasniti, kajti njeno izjemno stališče v nemški notranji politiki izhaja iz osnovne pogrške prejšnjih nemških vlad. Po prevratu so socialnodemokratske vlade prepuščale Reichswehru, da preganja in ubija stavkajoče in rebelirajoče delavske mase. S tem se je ustvaril opasni dualizem med politično vlado in njeno efektivno oboroženo silo. Reichswehr se je na ta način razvila kmalu v samolastno politično silo, ki je po svojem suverenem prevdanku odločevala o obstoju ali neobstoju te ali one vlade. To je bil nato glavni razlog neprestanega majanja in propadanja socialnodemokratskih vlad in vseh nešteti neuspehov. Zgodovina uči, da ne more noben režim stalno vladati, če ne tvorita oborožena sila in politična vlada skupno režimsko celoto. Reichswehr je radi tega lahko eno celo desetletje rušila socialnodemokratske in meščansko demokratske vlade, postavljala in odstavljala generalske vlade — od Groenerja do Schleicherja —, in samo z njenim privoljenjem je mogel faktično prevzeti oblast tudi Hitler, da vlada le toliko in tako dolgo, kolikor bo hotela nemška vojaška sila in vse, kar se okoli nje polarizira.

Hitler pa ni zgubil medtem samo na svoji absolutni politični moči, dogodki 30. junija so globoko oslabili v nekritični masi mistično privlačnost njegove vlade in vse osrečujočega narodnega socializma. Njegova moralna moč je strta. Od vsemogočne unitarne državne politike in vsega nacističnega obnovitvenega programa je ostal v zapeljanih masah le občutek, da se v nemški notranji politiki uvaja sistem gangsterizma, sistem medsebojnega pobijanja kot edino možna modrost vladanja.

Če je Hitler računal, da bo po 30. juniju njegova moč večja, njegov upliv silnejši, se je tedaj hudo motil. 30. junij predstavlja njegov dosedanj največji poraz. Edini zmagovalec v tej strašni noči je bila nemška Reichswehr, katere odločilni upliv v nadaljnjem notranjem dogajanju Nemčije se že sedaj vidno čuti in se bo še bolj v bližnji bodočnosti.

Napačno bi pa bilo sklepati iz teh dogodkov, da gre za kako zaoštrjenje notranjih socialnih sporov Nemčije. Zavedne nefašistične delavske mase pri teh dogodkih niso sodelovale, one se niso še pojavile kot organizirana, odpora sposobna sila. Ti dogodki pričajo samo o naraščajočem nezadovoljstvu razočaranih širokih mas in malega meščanstva s sedanjimi razmerami, o naraščajoči moči velekapitala in veleposestva in o presenetljivo hitri oslavitvi in dekompoziciji še pred enim letom vsemogočnega hitlerizma. To je že mnogo.

Ostalo pride po nujnem razvoju notranjih, zunanje-političnih in ekonomskih razmer Nemčije.

Hitlerizem je v naglem zatonu, za njim se dviga Reichswehr, junkerstvo, veleindustrija, fevdalizem. Še celo to je bolje od fašizma. Normalizacija razmer se vidi že sedaj nujna i enim i drugim. Normalizacija pa pomeni v tem slučaju umik. Zakaj bi odgovornost za umik prevzela Reichswehr ali velekapital? Naj tudi za umik skrbi Hitler. In da se bo ta umik pravočasno izvršil in da ga bo izvršil Hitler sam, bodo združeno preskrbele združene konservativne sile. Ujetnik bo storil, kar bo ključar zahteval.

Hermann Wendel, Jean Jaurès)*

Če bi bil Jaurès še danes med živimi, krepak, čez sedemdeset let star mož, bi bili njegovi lasje in brada beli, njegove oči pa še bolj žive, njegov smeh bolj človeški nego kdajkoli. Morda bi sedel, že izven aktivnega političnega udejstvovanja, v Albiju in bi pisal dela, ki jih je prihranil za večer svojega življenja: o zgradnji socialistične družbe, o Jeanni d' Arc, o Danteju in drugem. Kajti ta najbogatejši duh je nosil v sebi delovni program ne za dneve in tedne, temveč za leta in desetletja, ko ga je nenadoma zbrisalo s sveta topo, sirovo nasilje.

Resnično, nikdar še ni bilo politika, ki bi se uveljavil v parlamentarnem življenju kot malokdo, in ki bi bil istočasno takšno nasprotje praznega rutinerja, ki mu omejujejo svet stene parlamentarnega kluba. V nekem pismu riše enoindvajsetletni Jaurès rodovitnost svojega domačega kraja: skednji prenapolnjeni z žitom, dežela prekrita s krompirjem, breskve in češplje pokajo pod bremenom sadežev, vinogradi — »vino in veselje bomo s polnimi požirki pili na našem lepem jugu!« Tako razsipno je narava obdarovala tudi sina te pokrajine.

Ta prepričani internacionallec se je izkazal za popolnega Francoza že v tem, da mu je bila klasična izobrazba živ del njegovega življenja. Po hodnikih parlamenta mu je molel iz žepa zmečkanega jopiča zvezek Lukreca; kot potomec neizrabljenega kmečkega rodu je s tisto naivnostjo, ki je lastna samo velikim umetnikom in majhnim otrokom, dan za dnem znova doživljal življenje, naravo, literaturo in tako je vedno znova odkrival nove lepote na starem grškem Homerju. Toda nagnjenost k antiki ga ni ovirala, da ne bi razumel nemščine in da se ne bi poglobljal v Goetheja, ali da bi se učil angleščine zato, da se je lotil Shakespeara; in ko se je že kot slaven mož peljal v južno Ameriko, se je podrobno seznanil s španskim in portugalskim jezikom, da je na ladji v originalu bral Cervantesa in Camoensa. On, ki si je nekoč v mladih letih očitil »egoistično lenobo« in ki je imel vedno blaženo dobro spanje, je imel toliko moči, da je še potem, ko je po povratku z napete parlamentarne seje napisal dnevni uvodni članek, pozno v noč bral še poldrugo do dve uri in sicer vse, od česar si je obetal, da bo obogatil svojo duhovnost: filozofijo, zgodovino, biografije, korespondenco, spomine, romane, drame, pesmi, pedagoška dela. V njegovih možganih je bilo prostora za mezno statistiko rudarjev kakor za sijaj Rembrandtove slike, in socializem je pomenil njemu kruh za vse, pa v isti sapi tudi lepoto za vse.

*) izgovori: Žan Žoré, veliki vodja francoskega soc. gibanja ustreljen po nacionalistu ob izbruhu svetovne vojne 1914. l.

Nič manj ne izdaja Francoza, kako je Jaurès prišel do socializma in kako je pojmoval socializem. Ni prezrl poti, ki je vodila od Hegla do Marxa in ni odklanjal filozofskega utrjevanja svoje socialistične aktivnosti. Prav nasprotno! Njegova latinska doktorska razprava je razčlenjujoč Kanta, Fichteja, Schellinga, Hegla, obravnavala izvore nemškega socializma in filozofsko je razračunaval z večnimi stvarmi, preden je politično zagrabil časovne. Toda do socializma je prišel preko republikanstva. Ko je šestindvajsetletni privatni docent na univerzi v Toulousu, prvič izvoljen v parlament, držal z levim centrom, je negoval željo, da mora postati socialist vsak republikanec, ki je do kraja domislil republikansko misel. Tudi ko je spoznal to zmoto in ko je postal deležen marksističnega posvečenja, se je rad vračal k francoski tradiciji, predvsem k Veliki revoluciji, da je pokazal zmiselnost socialističnih zahtev. Poklican, da se je uveljavil kot zgodovinar let 1789 do 1795, je od vsega početka stremel po spravi historigenega materializma in historigenega idealizma; materialistično pojmovanje zgodovine ga ni oviralo, da ne bi našel v njej tudi idealistične pogone. Prav tako sta se bratila pri njem individualizem in socializem. Človek mu je bil merilo vseh stvari, socializem najvišje potrdilo človeškega, osebnega pravca in najvišji izraz revolucionarnega individualizma.

Ali je bil torej Jaurès reformist? Obrnil se je proti Bernsteinu, ko se mu je zdelo, da njegov »revizionizem« gloda temelje marksističnega nauka. Ali je bil torej Jaurès radikalen? Zagovarjal je vstop socialistov v vlado, ko je samo v tem videl rešitev ogrožene republike. Naj etikete kot »reformist« in »radikalen« veljajo za male, za ljudi Jaurèsovega kova take šablone ne držé. Za Jaurèsa je veljalo samo eno: vsak trenutek delati za povzdigo socializma in vso energijo, vso delavnost, vso silo misli in življenja posvetiti temu. V tem okviru je imel rojeni voditelj velikih gibanj popolnoma prožen sistem in dobrosrčno se je nasmešnil geslu fanatičnih doktrinarjev: Vse ali nič. Jaurès ni bil proti revoluciji, temveč je menil, da se bo zmaga proletariata izvršila pod sličnimi revolucionarnimi pretresljaji kakor poprej zmaga meščanstva. Prav tako pa tudi ni bil proti reformam, ki so v njegovih očeh pomenile ne le omiljenje sedanje bede, temveč tudi stopnice, vsekane v skalo za zgradbo bodočnosti. Predvsem pa je bilo njegovo sredstvo demokracija. Ali revolucija, ali reforma, večino mora imeti za seboj tisti, ki naj zasadi zastavo svobode na osvojeni trdnjavi. Tako ta marsikdaj zamaknjeni sanjač vendar ni bil nikdar utopist, ki bi s kolom mahal po megli, temveč realist, ki se ni bal dati gesla Combesovi vladi; ni veroval v čudeže, da bi sebi in drugim čaral neko fato morgano, temveč je bil mojster, ki je premišljeno zidal kamen za kamnom. Vedno pa je nosil on, ki mu je bil političen boj moralna zapoved, pokonci svoje čelo. Ker je gorela v njem pravicoljubnost kot svetel plamen, se je silovito zavzel za Dreyfusa, ki je bil po nedolžnem obsojen, tedaj, ko je tudi na levem krilu večina še oklevala.

Pojem človeštva napolniti s krvno toploto in krvno svežostjo in s tem zagotoviti vsakemu človeku najvišji razmah vseh sposobnosti, je bil smoter njegovega optimizma, ki je bil neodoljiv, ker je izviral iz mogočne življenjske sile. Toda med človeštvom in poedincem je stal narod, ki za Jaurèsa ni bil postranski pojem; po njegovem mora biti proletariatu pri srcu narodna neodvisnost. Pri tem pa je silno nasprotoval blazni šali, da bi si narodi rezali vratove za dobičkarske interese velezaslužkarjev. Govornik, ki je bil brez primere in ki je vsako zborovanje osvojil v viharju,

je vedno znova z vso pesniško silo svojega jezika in s strastno močjo svojega prepričanja zabičaval množicam, da bi morale storiti vse, res vse za ohranitev miru. Kot prvi pogoj za resnični mir Evrope je smatral »zavarovani, trajni zaupni mir med Nemčijo in Francijo«. V službi te vzvišene ideje je neumorno pobijal temna početja Delcasséa, nevarnosti raznih zvez, triletno vojaško službovanje in se ni prav nič brigal za to, da ga je šonistično hujškaško časopisje sramotilo kot »vlačugo, ki jo vzdržuje nemška vlada«, ni se menil za to, da so se proti njemu dvigale palice in da je letelo nanj kamenje. Temne slutnje so ga mučile in l. 1914. je prišlo do katastrofe. Ob izbruhu svetovne vojne je 31. julija propadel norec ustrelil Jaurèsa. Da je mogla revolverska krogla, izstreljena po najumazanejši roki, izbrisati najčistejšo glavo, je bil kot simbol za čas strahote in grozote, ki je tedaj prišel.

Jean Jaurès, Privatna lastnina

Pod pritiskom proletarskega gibanja se družba neodoljivo razvija k socializmu; razvoj gre v smeri k taki obliki lastnine, ki bo človeka iztrgala iz izkoriščanja po soljudeh in napravila konec razrednemu gospodstvu. Radikali (mišljena je glavna francoska meščanska demokratična stranka) si domišljajo, da bodo mogli zaustaviti to gibanje. Delavskemu razredu obetajo nekatere reforme in se proglašajo za zaščitnike privatne lastnine; s pomočjo nekaterih reformatorskih in socialnih zakonov upajo pridobiti na svojo stran velik del proletariata, z obrambo privatne lastnine pa upajo, da bodo pridobili zase in navdušili proti socializmu vse konservativne sile, malo in srednje meščanstvo in kmete. (Tako politiko vodijo v glavnem vse meščanske stranke po svetu, op. pr.)

Naravnost ponižanje duha je, če demokratična stranka odobrava take formule. Kako morejo inteligentni ljudje misliti, da ima kakšen zmisel taka obramba privatne lastnine? V splošnem, abstraktnem pomenu beseda privatna lastnina prav nič ne pomeni. V razvoju človeškega rodu je privatna lastnina prav često spreminjala tako svojo obliko kakor vsebino, svoj zmisel kakor svoje bistvo. Nekoč je bilo suženjstvo neka oblika privatne lastnine. V starih Atenah in Rimu so bili javni, mestni in državni sužnji. Pravica do posedovanja suženjev je bila del privatne lastnine. Sužnji so ali obdelovali zemljo svojih gospodarjev ali pa so delali za nje v mestnih delavnicah. Privatniki so jih posedovali, odločali o njih, so jih naganjali k delu, jih darovali, prodajali, podedovali. In ko se je suženjstvo po padcu antične družbe in rimskega gospodstva spremenilo v tlačanstvo, so bili na grudo navezani tlačani prav tako objekti individualne lastnine. Pod Merovingi in Karolingi smo imeli kraljeve tlačane, privezane na grudo kraljeve posesti in cerkvene tlačane, privezane na posestva opatij; ogromna večina tlačanov je pa pripadala gospodarjem, ki so bili v bistvu nekakšni veleposestniki in ki so vedno bolj in bolj postajali osebni lastniki v najem danih jim posestev. V srednjem veku od 10. do 14. stoletja je postalo tlačanstvo izrodek tega, kar imenujemo mi privatno lastnino. Gospodar določa delo tlačanov. Poljedelski hlapci, raztreseni po ogromnih posestvih, industrijski hlapci: peki, mesarji, zlatarji tkalci, krojači v postranskih zgradbah gospodarjevega posloppja — vsi stojé pod oblastjo enega človeka; spadajo k njegovemu posestvu in so prodani hkrati z zemljo.

Kakor zemlja, travnik, vinograd, vol, so objekt, na katerega se razteza privatna lastnina.

Dobro vem, da sta danes suženjstvo in tlačanstvo izločena iz privatne lastnine. Toda ali morejo radikali trditi, da je izginila iz nje vsaka sled hlapčevstva, zatiranja, nepravilnosti? In s kakšno pravico uporabljajo besedo privatna lastnina na tak splošen, abstrakten način, čeprav se njen zmisel z zgodovino spreminja? Tako in slično govorjenje je naravnost negacija zgodovinskega razvoja. Tako stališče postavlja stranko izven znatnosti in življenja.

Privatna lastnina, ki je v starem veku dopuščala suženjstvo in v srednjem tlačanstvo, obsega danes mezdno delo. Ne bom se ustavljal pri tako žalostnem, reakcionarnem paradoksu nekaterih socialistov, ki trdijo, da sta bila suženj in tlačan na boljšem nego mezdni delavec; položaj modernega delavca je v splošnem še vedno boljši od položaja sužnja ali tlačana. Toda tu ne gre za to. Jaz enostavno trdim, da je privatna lastnina dandanes sprejela kapitalistično obliko, ki manjšini privilegiranih poedincev dovoljuje, da zapovedujejo nad delom, močmi in zdravjem proletarca, ki mu nalagajo stalen tribut. In dalje trdim: če kdo izjavlja, da hoče ohraniti privatno lastnino, pomeni to ali nič ali pa ohranitev kapitalistične lastnine.

Vsakdo, ki bi v stari Grčiji in Rimu izjavil, da hoče ohranitev privatne lastnine, bi se naravno s tem izjavil tudi za nadaljnji obstoj suženjstva. Vsakdo, ki bi v srednjem veku proglašal ohranitev privatne lastnine, bi s tem podpiral nadaljnji obstoj tlačanstva in fevdalizma. In če torej danes radikali s splošno formulo oznanjajo svetu, da hočejo proti nam ohraniti privatno lastnino, se s tem proglašajo za zaščitnike kapitalistične lastnine.

Kako duhovno revščino razodevajo take abstraktne formule! Kajti z njimi se ne samo omejujejo na večnost in nespremenljivost pojma privatne lastnine, ki se vendar stalno spreminja. Oni ga tudi popolnoma samostalno polnostavljajo. Kajti privatna lastnina se menja ne samo iz dobe v dobo, temveč variira v vsem načinu svojih odnošajev. Zdaj so ti odnošaji zelo zamotani, drugič se zde zopet zelo enostavni.

Ko je suženjstvo prehajalo v tlačanstvo, je nastala komplikacija privatne lastnine. Razmerje gospodarja do sužnja je bilo brutalno enostavno. Kasneje, v srednjem veku gospodar ni več tako enostavno gospodoval nad tlačanom, ki je imel družino in delež na dediščini. Človeška osebnost, ki je bila pri sužnjstvu enaka ničli in ki se pri tlačanu že bolj pojavlja, komplicira pojme o lastnini in prinaša v njo mnogo kolebajočih elementov. In baš ta komplikacija je odločen napredek. Ko so ob koncu 18. stoletja meščani in kmetje odpravili fevdalni sistem, je prišla revolucija do izraza obratno v poenostavljenju lastninske pravice. Industrijsko imovino je osvobodila vseh bremen in obveznosti stanovskega gospodarskega reda. Poljedelsko lastnino je osvobodila enormne zamotanosti fevdalnih in cerkvenih predprav. Meščan in kmet sta postala bolj dejanska, absolutna lastnika, nego sta bila pod fevdalnim režimom; v tem času prehoda od fevdalizma v kapitalizem je bilo to vsaj navidezno poenostavljenje lastninske pravice napredek za človeštvo, kakor je dvanajst stoletij prej, ob prehodu iz suženjstva v tlačanstvo pomenila napredek komplikacija.

Z navdušenjem sem prebral nedavno pri Giardu & Briéru izišlo lepo knjigo, v kateri riše Henri Sée zgodovino kmečkega prebivalstva in do-

manialnega (veleposestniškega) režima v Franciji v srednjem veku. Z veliko silo orisuje menjajočo se komplikacijo in stalno spreminjanje lastninskih pojmov.

»Popolnoma jasno je,« pravi ob zaključku, »da je pojem lastnine v srednjem veku razločno drugačen od današnjega. Ali ne vidimo, da si vazal, najemnik, na različne načine prisvaja neke pravice do zemlje? Daleč oddaljen od tega, da bi bil nespremenljiv, se je torej pojem lastninskega prava modificiral skozi stoletja; nobenega dvoma ni, da se bo spreminjal tudi v bodoče, da bo v svojem razvoju sledil gospodarskim in socialnim pojavom.«

Do tega zaključka vedno bolj prihaja francoska historična šola. Lastninsko pravo se bo še nadalje spreminjalo, kakor se je že doslej; lahko smo sigurni, da se bo razvijalo sedaj v zmislu večje, pestrejšje komplikacije. Pojavila se je nova sila, ki bo preoblikovala vse socialne odnose, ves lastninski sistem. Ta nova sila je človeška osebnost.

Prvič v zgodovini zahteva človek svojo človeško pravico, svojo popolno pravico. Delavec, proletarec, neposedujoči se čuti kot osebnost. Zahteva vse, kar mu kot človeku pripada: pravico do življenja, pravico do dela, pravico do vsestranskega razvoja svojih sposobnosti, do udejstvovanja svoje volje in svojega razuma. Družba pa more dati proletarcu pravico do dela in do življenja, ga more dvigniti iz pasivnega mezdnege sistema šele tedaj, ko sama seže po obstoječem lastninskem sistemu. Oživitvoriti je treba socialno lastninsko pravo, da bo mogoče ljudem garantirati osebno lastnino, lastninsko pravico, ki jo ima in naj bi jo imel vsak človek sam po sebi.

Bliža se ura, ko ne bo mogel nihče več govoriti o ohranitvi privatne lastnine, če se ne bo hotel osmešiti. Kar danes obstoji pod označbo privatna lastnina, je razredna lastnina; ne za ohranitev, temveč za odpravo te razredne lastnine morajo z neumorno vztrajnostjo delati vsi tisti, ki hočejo napredek demokracije v gospodarskem in političnem oziru.

V meščanski družbi, v meščanskem zakoniku samem ima individualno lastninsko pravo tako nepopolne oblike, je tako razkosano in omejeno, da je že danes celó s stališča buržuazije otročarija ali anahronizem, če kdo oznanja enostavno ohranitev privatne lastnine.

Nujno se tvori novo socialno lastninsko pravo. To socialno pravo se druží z različnimi komunami, zadrugami itd., ki morejo bolje in z večjo sposobnostjo prilagojenja nego narod v celoti garantirati končno osvobodjenje človeškega dela. Na mesto relativno enostavnega, brutalnega kapitalističnega lastninskega prava bo prišlo novo socialno, bolj komplicirano lastninsko pravo, ki bo omogočalo človeku svobodno udejstvovanje njegovih sposobnosti. Sčasoma bo izginil ves kapitalistični element; nihče več se ne bo mogel posluževati soljudi, da bi prišel do dividend, dobičkov, rent. Kljub svoji veliki narodni, komunalni in zadržni kompleksnosti bo nova lastnina hkrati individualna.

Socializem ni noben utopičen (neuresničljiv) pojem; giblje in razvija se v popolni stvarnosti; ima v sebi veliko življenjsko moč, je z vsem življenjem tesno zvezan in sposoben, da kmalu prevzame vodstvo življenja.

Jean Jaurès

Fucino naj bi bil torej sedaj odvzet princu Torloniji, bogatim kmetom, odvetnikom in ostalim neupravičenim posestnikom in razdeljen med tiste, ki ga obdelujejo, to se pravi med kafone. Zato se je nas vseh polastilo veliko razburjenje, ko smo izvedeli, da bodo v Avezzanu razdeljevali Fucino in da je nova vlada nalašč poslala v Fontamara avto, ker je hotela, da dobe končno kafoni svoj delež. Redki kafoni, ki so ostali v Fontamari, so torej stopili na tovorni avto, ne da bi zahtevali nadaljnjih pojasnil. Bili so: Berardo Viola, Antonio Zappa, Teofilo della Croce, Baldovino Sciarappa, Simplicius, Jacobo Sosurdo, Pontius Pilatus in njegov sin, Andreas Corporale, Raffaele Scamorza in jaz.

Pred odhodom je voznik vprašal:

»In prapor?«

»Kakšen prapor?« smo se začudili.

»Vsaka kmečka skupina mora brezpogojno imeti prapor, tako se glasi moj nalog.«

»Kaj pa je to prapor?« smo vprašali.

»Prapor je zastava,« nam je pojasnil.

Na novo vlado nismo hoteli napraviti slabega vtisa, zlasti pa ne na shodu, ki bi naj odločil glede Fucina. Zato smo po Teofilovem nasvetu vzeli s sabo zastavo svetega Roka. Raffaele Scamorza in cerkovnik sta odšla v cerkev — cerkveni ključ je imel itak pri sebi — po zastavo; ko pa je videl šofer, kako sta vlekla 15 metrov dolg drog z ogromno belomodro zastavo, ki je bil na njej naslikan sveti Rok s psom, ki mu liže rane, jima ni hotel dovoliti, da bi jo spravila na avto. V vsej Fontamari nismo imeli druge zastave in tako se je Berardovi vztrajnosti vendarle posrečilo, da je od voznika izmamil dovoljenje, da smo smeli vzeti naš prapor s sabo.

Med vožnjo so morali izmenoma kar po trije držati zastavo in to ni bila malenkost. Naš prapor ni bil toliko podoben zastavi, pač pa bolj jadru, ki se v viharju ovija krog jambora. Moral pa je daleč naokrog vzbujati pozornost. Na vsak način smo videli začudene obraze kafonov, ki so v gručah delali na poljih, in ženske, ki so poklekale in se križale.

Preden smo se pripeljali v prvo vas, nas je šofer pozval:

»Zapojte pesem!«

»Kakšno pesem?« smo vprašali.

»Pri vožnji skozi vsak kraj naj pojo kmetje navdušeno narodno himno! se glasi moj nalog,« je odgovoril avtov voznik.

Mi pa nismo znali narodne himne in smo razen tega imeli vse preveč opravka z zastavo svetega Roka.

Na glavni cesti smo srečali druge, s kafoni naložene avtomobile, mnogo dvokolesnih gosposkih voz, avtomobilov, motornih koles in koles, ki so vozili vsi v smeri proti Avezzanu.

Povsod je vzbujal naš ogromni belomodri prapor najprej začudenje, nato pa brezkončen smeh. Zastave, ki so jih prinesli drugi, so bile črne, ne večje od žepnega robca in so imele v sredi mrtvaško lobanjo med štirimi kostmi, kakor se vidi na brzojavnih drogovič z napisom: Pozor, smrtna nevarnost. Naša nas je takoj pri vhodu v Avezzano spravila v zadrego. Sredi ceste smo zadeli na gručo mladih ljudi v črnih srajcah, ki je čakala na nas in nas takoj pozvala, naj prapor odstranimo. Ker drugačnega znaka nismo imeli, smo to odklonili. Sedaj so avto zadržali in

mladiči so nam poskušali prapor s silo iztrgati. Mi smo bili radi zaničljivih opazk, ki so prihajale medpotoma od vseh strani, že močno razdraženi, sedaj pa smo se ujezili in tako se je zgodilo, da so nekateri črnosrajčniki v cestnem prahu popolnoma osiveli. Krog našega avta se je zbrala rjoveča množica. Mnogo črnosrajčnikov je bilo med njo, pa tudi mnogo kafonov iz sosednih vasi, ki so nas prepoznali in nas s krikom pozdravili. Stali smo na avtu, tiho zbrani krog zastave, odločeni, da se ne bomo dali več žaliti. Nenadoma smo zagledali med množico debelo, potečo se in puhajočo postavo kanonika dona Abbacchia, ki je prispel z nekaterimi višjimi karabinieri, in nihče izmed nas ni dvomil, da bo kot duhovnik branil zastavo svetega Roka. Toda zgodilo se je prav nasprotno. »Mar menite, da je pust,« nam je pričel razkladati. »Kaj je tole po vašem zveza med cerkvijo in državo...? Kdaj boste Fontamarezi vendar že prenehali s provokacijami in prostaščinami?«

Ne da bi črhnil, smo oddali prapor črnosrajčnikom. Če že župnik izda svetega Roka, čemu naj bi mu bili potem mi zvesti, zlasti še, ko bi nam to utegnili kaj škodovati pri naših pravicah na Fucino.

Odvedli so nas na avezzanski glavni trg in nam odkazali senčnat kot za sodnijo. Ob druga poslopja so se naslanjale druge skupine kafonov. Med posameznimi gruči so stali karabinieri. Karabinierske stafete so se na kolesih vozile preko trga. Komaj je privozil nov avto in so izstopili iz njega kafoni, so jih že karabinieri odvedli na mesto, ki je bilo zanje odločeno, toda zmeraj tako, da so ostali ločeni od drugih skupin.

Neki častnik je jezdaril na lepem črnem konju sem ter tja.

Takoj nato je prispela stafeta in je oddala patrulji neko povelje.

Od vsake patrulje se je odločil po en karabinier in nam prinesel povelje. Glasilo se je:

»Dovoljeno je sesti na tla.«

Sedli smo. Čez uro je prijezdila mimo nas stafeta. Na nekem oglu se je prikazala gruča višjih uradnikov. Karabinieri so zaukazali:

»Vstanite! Vstanite! ... Zakličite glasno: Naj žive podestà in pošteni uradniki! ... Naj žive uradniki, ki ne kradejo! ...«

Poskočili smo na noge in glasno zaklicali:

»Naj žive podestà in pošteni uradniki! ... Naj žive uradniki, ki ne kradejo! ...«

Med uradniki, »ki ne kradejo«, je bil impresario edini, ki smo ga prepoznali. Ko so odšli uradniki, ki ne kradejo, smo smeli z dovoljenjem karabinierov zopet sesti na tla.

Čez nekaj minut je povzročila nova stafeta še živahnejše gibanje:

»Vstanite! ... Vstanite! ...« so nam zaklicali karabinieri. »Zakličite še glasneje: »Naj živi prefekt!«

Poskočili smo na noge in glasneje zaklicali: »Naj živi prefekt!«

Prefekt se je peljal v lepem avtu mimo nas in z dovoljenjem karabinierov smo smeli sesti zopet na tla.

Komaj smo sedli, so nam karabinieri že zaukazali, naj vstanemo:

»Zakličite, kakor glasno le morete: Naj živi minister!«

Tisti hip se je prikazal velik avto, ki so ga spremljali štirje kolesarji, kakor blisk šinil prek ceste in zaklicali smo tako glasno, kakor smo le mogli:

»Naj živi minister! Naj živi! ...«

Potem smo z dovoljenjem karabinierov zopet sedli. Patrulje so se razšle na kosilo. Tudi mi smo odvezali vreče in pojedli kruh.

Proti dvem se je igra znova ponovila: najprej se je peljal minister nazaj, potem prefekt, nato uradniki, »ki ne kradejo«. Vsakokrat smo morali vstati, kričati in biti navdušeni.

Na koncu so nam rekli:

»Sedaj ste prosti! ... Smete oditi! ...«

Toda to so nam morali karabinieri dvakrat reči.

»Slavnost je končana! ... Sedaj smete oditi domov ali pa si oglejte Avezzano. Toda samo eno uro utegnute. Potem morate oditi ...«

»In minister? In vprašanje Fucina?« smo povpraševali. Toda nihče nas ni več poslušal.

Končno pa vendarle nismo smeli domov, ne da bi izvedeli za sklep in ne da bi kaj razumeli.

»Pojdite za menoj,« je rekel Berardo, ki se je v Avezzanu spoznal.

Prišli smo pred vrata palače, ki je bila vsa pokrita z zastavami.

»Govoriti hočemo z ministrom,« je dejal Berardo karabinierom, ki so bili na straži.

Ti so se takoj vrgli nanj, kakor da bi bil težko zaklel, in so ga skušali odvreči pod obok. Toda mi smo se ga oprijeli in tako je nastal pretep. Iz notranjosti palače je prihitelo mnogo ljudi, med njimi tudi don Circostanza, ki je bil očitno pijan in je imel harmonika-hlače že v tretjem štadiju.

»Moje Fontamareze mora vsakdo spoštovati! Ravnajte lepo z mojimi ljubimi Fontamarezi! ...« se je pričel dreti.

Karabinieri so nas izpustili. Don Circostanza je stopil med nas in je hotel vsakega objeti in poljubiti.

»Z ministrom hočemo govoriti,« smo prosili ljudskega prijatelja.

»Minister je že odšel,« nam je odgovoril.

»Vedeti hočemo, kaj je s Fucinom,« je pristavil Berardo.

Don Circostanza je zapovedal nekemu karabinieru, naj nas spremlja v urad princa Torlonije, in tam smo našli uradnika, ki nam je razložil, kaj je iz tega nastalo.

»Ali je nova vlada rešila fucinsko vprašanje?« je vprašal Berardo.

»Da, vprašanje je rešeno in sicer v splošno zadovoljstvo,« je odgovoril uradnik.

»Čemu pa nas niso poklicali na posvet? Čemu so nas pustili stati na cesti?« je vprašal Pontius Pilatus.

»Minister vendar ne more govoriti z 10.000 kafoni ... Toda pogajal se je z vašimi zastopniki,« je odgovoril uradnik.

»Kdo pa je zastopal kafone,« sem vprašal jaz.

»Milični stotnik Cavaliere Pelino,« se je glasil odgovor.

»Kako pa je bila razdeljena zemlja? ... Koliko je bomo dobili fontamareški kafoni?«

»Kdaj se bo razdeljevanje začelo? ...« je vprašal nadalje Berardo.

»Zemlje ne bodo razdelili. Minister in zastopnik kafonov sta ugotovila, da je Fucino že vse preveč razkosan ... V Fucinu je že vse preveč malih najemnikov ... Minister in zastopnik kafonov sta sklenila, da morajo mali najemniki izginiti. Mnogo bivših frontnih bojnikov je dobilo zemljo. Toda to ni nikakršen odločen gospodarski vidik ...«

»Res je,« mu je segel Berardo v besedo, »da je bil kdo v vojni, še ne pomeni, da razume kaj o poljskem delu. Glavno je obdelovanje polja. Fucino je last tistega, ki ga obdeluje, to je načelo dona Circostanze.«

»Tako misli tudi minister,« ga je presekala uradnik. »Fucino tistemu, ki ga obdeluje ... Fucino tistemu, ki ima sredstva, da ga obdeluje ali da

ga da obdelovati... Z drugimi besedami: Fucino tistemu, ki ima dovolj kapitala... Fucino moramo osvoboditi od revnih malih ljudi in ga oddati bogatim kmetom. Tisti, ki nimajo dovolj sredstev, tudi nimajo pravice, najemati v Fucinu zemljo.«

»Kaj pa je pripomnil k temu naš zastopnik?« sem vprašal jaz.

»Cavaliere Pelino kot zastopnik kafonov se je tudi zavzel za to, da ne smejo kafoni v interesu narodne produkcije najemati zemlje,« je odgovoril uradnik... »Da bi se pa to doseglo, je predlagal, naj se velikim najemnikom zniža najemnina, malim pa zviša za 20 odstotkov. Najemnina naj se v bodoče plačuje v naturalijah, predvsem s sladkorno peso, ki ji bo Torlonijev urad določil ceno... Za male najemnike, ki ne sade pese, je bilo določenih 720 Lir najemnine za vsak hektar... Povem naj vam še, da so bili vsi predlogi vašega zastopnika brez pridržka in z veseljem sprejeti, in da so mnogi kafoni s Fucina prišli v Avezzano, kjer so pritrdili vsem tem sklepom z navdušenimi vzkliki ministru, prefektom in drugim uradnikom... Hočete še kaj vedeti?«

»Vse je jasno,« smo odgovorili.

Vse je bilo jasno.

Ceste so bile vse razsvetljene. Spoznalo se je, toda ulice so bile razsvetljene kakor podnevi. Vse je bilo jasno.

Avezzano je nudil čudovito sliko, zdel se nam je kakor svet, ki hoče pravkar znoreti. Videl sem ljudi, ki so se zabavali po kavarnah in gostilnah, ki so peli, plesali, jecali brezmiselne in neumne reči, in prav potruditi sem se moral, da sem verjel v to, kar smo pravkar doživeli. Izpraševal sem se, ali se je vse to res zgodilo in ali niso vsi enostavno znoreli, ne da bi se tega zavedali.

Iz gostiln je prodiralo z duhom po pečenih ribah petje pijancev. Bili smo lačni in žejni, toda te gostilne so se nam gnusile.

»Meščani se zabavajo,« je rekel Berardo... »Meščani so veseli... Pijo... jedo... Kafonom v posmeh...«

Družba pijanih, pojočih fantov je šla mimo nas, svoje kričanje je spremljala z nesramnimi kretnjami.

Peli so:

»Moji lasje ob tvojih,
to ti je grmovje.«

Za tem krdelom je prišlo drugo, v njem so bili črnosrajčniki, ki so nam ob prihodu odvzeli zastavo svetega Roka. Komaj so nas spoznali, so že zarjuli: »Na čast svetemu Roku«, in temu kričanju so sledile najhujše nesramnosti. Nato so se prijeli za roke, nas obkrožili, začeli v krogu stopicati okrog nas in so zapeli pesem, ki so jo spremljali s kretnjami, kakršne dela moški, ko spi z žensko:

»Moja meča ob tvojih,
to so ti lokovi.«

Pustili smo jih, naj počno, kar hočejo. Nihče od nas se ni branil. Ničesar več nismo razumeli. Bili smo v tujem svetu. Zašli smo med meščane.

Fantje so nas zopet zapustili in so odšli, pojoč pesem o »veseli Tereziji« po melodiji Garibaldijeve koračnice.

Tedaj se nam je približal neki gospod, ki nam je že nekoliko časa sledil. Bil je dobro oblečen, lasje in brada so mu bili rdeči, na bradi je imel brazgotino.

»Vi ste iz Fontamare?« je vprašal.

Nismo mu odgovorili.

»Kaj veste, da se vas oblasti boje? Vedo, da ste proti režimu...«

Pustili smo ga govoriti.

»Toda prav imate. Prav imate, da se upirate. Tako ne gre več dalje... Dajmo se mirno pogovoriti.«

Gospod je zavil v stransko ulico. Sledili smo mu. Za nami je šel neki fant, napol delavec, napol študent, ki se nam je dvakrat, trikrat nasmehnil, kakor človek, ki hoče nekaj povedati. Rdečelasi je stopil v odročno in zapuščeno gostilno. Vstopili smo za njim. Mladi mož se je za hip obotavljal, nato je za nami vstopil in sedel za mizo v naši bližini.

Rdečelasi je naročil vina in nezaupljivo opazoval mladega moža. Nato pa je s tihim glasom nadaljeval prekinjeni pogovor:

»Tako ne gre več dalje... Nezadovoljnost kafonov je dosegla višek... Toda vi ne veste dovolj. Potrebujete izobraženega moža, ki vam bo svetoval... Don Circostanza je s posebno ljubeznijo govoril o vas. Hoče vam dobro, ker pa je pameten, se noče kompromitirati... Če me potrebujete, sem vam na razpolago... Če kaj nameravate, kar mene vprašajte za svet... Ste razumeli?«

Način, kako se nam je ta neznani gospod ponujal, bi v vsakem izmed nas zbudil pozornost, če ne bi bili tako silno zmedeni. Prvič se je zgodilo, da je meščan tako zaupno govoril s nami.

»Razumem vas... Treba mi je pogledati samo v vaše oči in vas razumem,« je nadaljeval. »Karabinieri so vam rekli, da morate v eni uri zapustiti Avezzano; ta čas je že pretekel in vi ste še zmeraj tu. Razumem vas. Vi nameravate nekaj proti vladi. To je jasno kakor beli dan. Kar nič ni treba tajiti... In čemu sem tu? Da bi vam pomagal, da bi vam svetoval, da bi se z vami žrtvoval, razumete?«

Prav za prav nismo ničesar razumeli. Pontius Pilatus je hotel nekaj reči, a Berardo mu je namignil, naj molči.

»Tudi jaz sovražim vlado,« je neznanec nadaljeval. »Morda boste rekli: da, mi nameravamo nekaj proti vladi, toda sredstev za to nimamo... Nimamo orožja... jaz vam pa pravim: ni težko, najti orožje. Prav lahko je, prav lahko, nič lažjega.«

Niti besede še nismo zinili, a meščan je kar na lastni račun govoril dalje. Najprej je izpraševal in takoj sam odgovarjal na vprašanja:

»Morda boste rekli: to so same besede, toda dejanja so težja. Dobro, pa me preizkusite! Če počakate četrte ure tule name, vam prinesem, kar potrebujete, in razložil vam bom tudi, kako je treba ravnati... Mar dvomite? Mi ne verujete?... Samo počakajte!«

Vstal je, segel vsakemu v roke, plačal naročeno vino in odšel.

Komaj je odšel, je pristopil k nam mladi mož, ki je sedel na klopi poleg naše, in dejal:

»Ovadu... on je zvodljivec... Pazite! Prinesel vam bo razstrelivo, nato pa vas dal zapreti... Odidite, preden se povrne...«

Tako smo zapustili Avezzano po poti, ki je vodila po travnikih.

Peš smo hodili po isti cesti, ki smo jo zjutraj prevozili z avtom, z zastavo, ki je plapolala v vetru, z upanjem v srcu. Lačni, žejni, ogorčeni.

O polnoči smo prispeli v Fontamaro.

Ob treh zjutraj smo bili zopet na potu v Fucino. Pričela se je žetev.

Vzdolž trattura, ki ga je impresario zastonj dobil, je postavila občina lesen plot. Ta plot naj bi končal pogovore kafanov in obenem tudi rešil vprašanje, ali si kdo lahko prisvoji zemljo, ki je bila že 1000 let last vseh. Vkljub temu pa pogovori o tem niso ponehali.

Neko noč je plot pogorel. Impresario je dal na občinske stroške postaviti nov plot, poleg njega pa je postavil dva oborožena cestna pometata.

Ali dva cestna pometata lahko ustrahujeta tratturo, ki je videl vse, kar se je dogodilo od ustvaritve sveta: vojne in sovražne vpade, boje med živino, z volkovi in tatovi?

Ne, tega nista bila zmožna. Nasprotno: v prisotnosti obeh stražnikov je plot vnovič pogorel. Natanko sta videla, ko so plameni šinili iz zemlje in v nekaj trenutkih požrli ves plot. Kakor je že pri vsakem čudežu, sta stražnika pripovedovala to zgodbo najprej kanoniku donu Abbacchiju in nato vsem, ki so jo hoteli slišati. Ko je don Abbacchio prebrskal mnogo starih knjig, je dognal, da je bil ogenj nedvomno delo nadnaravnih sil, mogoče celo delo hudiča. Nam pa se je zdelo, da hudič v tej stvari ni bil tako vražji, kakor so sicer pripovedovali o njem. Impresario, ki je moral varovati čast oblasti, je posadil oba stražnika v luknjo, kajti hudiča ni mogel zapreti.

Kdo bo zmagal: ali hudič ali impresario?

(Mi smo bili vsi proti impresariju, za hudiča se je pa upal javno izreči samo Berardo.)

»O vsem tem smo se pogovarjale — nekaj žensk in jaz,« je zopet nadaljevala žena, »ko smo neki večer na malem trgu pred cerkvijo čakale na može. Z menoj so bile Maria Grazia, Ciammaruga, Filomena Castania, Recchinta, Cannarozzova hči in kakor navadno smo sedele na malem, nizkem obzidku, ki je ločil trg od doline. Zrle smo proti Fucinu, ki je ležal že v senci. Ravnina, ki je ležala pod nami in ki jo je delil prašni trak glavne ceste v dva dela, se nam je zdela zapuščena in tiha. Tudi deželna cesta, ki se je v velikih ovinkih vzpenjala preko gorskega pobočja proti Fontamari, je bila mirna in prazna.

Vedele smo, da se bodo naši možje zapoznili; med žetvijo je bilo v Fucinu mnogo dela.

Tedaj pa je presekal večerno tišino enakomeren hrup. Najprej je slišal šumenju v čebelnem panju, pozneje pa se nam je zdelo, kakor bi kje mlatili s cepci. Hrup se je dvigal iz doline, toda, kaj ga je povzročalo, še nismo vedele.

Cepci niso bili in tudi niso mogli biti, kajti žetev še ni bila končana. Šum je hitro postajal glasnejši.

Kmalu pa se je prikazal na prvem ovinku ceste, ki vodi v našo vas, natlačeno poln tovorni avto.

Takoj za njim se je prikazal drugi.

In potem tretji.

In potem četrti.

In potem peti.

Petero tovornih avtov, ki so vozili proti Fontamari. Toda takoj nato se je prikazal še eden. In potem še eden. In potem še eden. In potem jih pa nismo mogle več prešteti. Ali jih je bilo deset? Petnajst? Dvajset? Cannarozzova hči jih je cenila na sto, toda Cannarozzova hči ni znala

šteti. Že je prvi avto prispel na poslednji ovinek pred Fontamaro, poslednji pa je bil še na vznožju griča. Toliko avtov še nismo nikoli videle. Nobena izmed nas ni nikoli mislila, da je na svetu sploh toliko tovornih avtomobilov.

Drdranje motorjev, ki ga pri nas nismo bili vajeni, je privabilo na mali trg pred cerkvijo vse fontamareško prebivalstvo, to se pravi vse ženske in starce, ki niso odšli v Fucino. Vsak je na svoj način razlagal nepričakovani in nenadni prihod tolikih vozil.

»Romarji, romarji so!« je kričala Lorcanera. »Sedaj ljudje ne romajo več peš, nego na avtih. Romarji romajo k našemu svetemu Roku...«

»Avtomobilska dirka je,« je dejal Pasquale Cipolla, ki je bil kot vojak v mestu, »stavijo namreč, kdo bo hitreje vozil. V mestu se take stave vsak dan dogajajo...«

Drdranje avtov je postajalo zmeraj glasneje in prodirljiveje. Sedaj smo zaslišali še dvjvi krik ljudi na avtih. Dokler ni končno prasketanje udarcev, ki so si hitro sledili drug za drugim, in pa zvenket cerkvenih oken izpremenil naše radovednosti v silen strah. »Streljajo! Streljajo proti nam! Streljajo v cerkev. Streljajo...«

»Proč, proč!« je zakričal Generale Baldissera nam ženskam. »Proč, streljajo!«

»Kdo pa prav za prav strelja? In zakaj streljajo? In zakaj streljajo na nas?«

»Vojna, vojna,« je ponavljal Baldissera, »to je vojna.«

»Pa čemu vojna? Čemu vojna zoper nas?«

»Vojna je,« je ponavljal Generale. »Vojna, Bog sam vedi zakaj.«

»Če je vojna, moramo moliti litanije za vojno,« je ušlo cerkovniku Teofilu, ki je takoj tudi začel: »Regina pacis, ora pro nobis.«

Tedaj pa je nova salva preluknjala vse cerkveno pročelje in nas obsula z apnom. Nihče ni več molil litanij. Vse, kar se je dogajalo, je bilo popolnoma brezmiselno. Vojna? Toda čemu vojna? Guiditti Scarponi je postalo slabo. Kakor preplašena kozja čreda smo stale okrog nje. Vsaka je kričala kako drugo neumnost. Samo Generale Baldissera je nenehoma ponavljal:

»Tu se ne da nič napraviti, to je vojna, to je vojna. Tu se ne da nič reči, to je vojna, usoda. Če pride vojna, je pač tako.«

Maria Vincenza Viola je predlagala, kar je bilo edino pravilno:

»Zvonimo. Če je vas v nevarnosti, moramo zvoniti. Ko so šestdesetega leta prišli Piemontezi, so zvonovi vso noč zvonili.«

Toda Teofilo ni mogel več stati na nogah, tako se je tresel. Dal mi je ključ. Elvira in jaz sva splezale v stolp, da bi zvonile. Ko sva prispele do zvonov, pa se je začela obotavljati in je vprašala:

»Kaj je že kdo kedaj slišal o vojni proti ženskam?«

»Jaz še nikoli.«

»Torej ne velja nam, nego moškim,« je pristavila Elvira. »Če bodo našli samo nas ženske, bodo zopet odšli, kakor so prišli; če pa srečajo moške, bo tekla kri... Potem bo vojna. Zato je pa bolje, da ne zvoniva. Če bi zvonile, bi možje menili, da gori, bi pridirjali domov in potem bi se spopadli z onimi.«

Mislila je na Berarda. Jaz pa sem mislila na moža in sina. Tako sva ostale v zvoniku, ne da bi se dotaknili zvonov.

Z zvonika sva videli, kako so se avti pred vhodom v Fontamaro ustavili.

Veliko število oboroženih mož je izstopilo. Ena gruča je ostala pri avtomobilih, drugi pa so prodirali proti cerkvi.

Spodaj so začeli ljudje zopet moliti litanije. Teofilo della Croce je molil naprej, drugi so mu pa skupno odgovarjali: »Ora pro nobis!« Tudi Elvira in jaz sva v zvoniku pokleknile in šepetale: »Ora pro nobis!« Ko je te litanije zmolil, je začel Teofilo moliti litanije proti nesreči:

A morte prepetua.

Libera nos, Domine...

Tisti hip pa se je preko trga razlila kolona oboroženih mož; vsi so glasno rjuli in vihteli puške. Njihovo število nas je zaprepastilo. Samogibno sva se Elvira in jaz **skrile** v zvoniku v kot, od koder sva lahko vse videle, ne da bi kdo naju videl.

Bilo je približno 200 mož. Razen pušk so jim za pasovi tičala bodala. Vsi so bili oblečeni v črne srajce. Spoznale sva le lovce in nadcestarja Philippa Lepega; toda tudi ostali se nama niso dozdevali tuji in niso bili od daleč. Bili so deloma kafoni, toda taki brez zemlje, ki hodijo k gospodom služiti, a malo zaslužijo in živijo od tatvine in klečeplaztva. Deloma pa so bili tudi mali trgovci, kakor se jih vidi na semnjih, razen tega pa pomivalci krožnikov v gostilnah, brivci, kočijaži in potujoči godbeniki. Lenuhi, ki se podnevi ne upajo nič, lizuni velikih pod pogojem, da smejo revne ljudi neovirano trpinčiti. Ljudje brez vesti. Prekleti ljudje. Ljudje, ki so že nekoč bili pri nas, ko so nam prinesli določbe o volitvah, sedaj pa so vnovič prišli in nam prinesli vojno. Tatovi in potepuhi, ki so jim zapovedali, naj branijo red in imovino. Ljudje brez družine, brez časti, nezvesti — brez zvestobe, revni — sovražniki revnih.

Vodil jih je majhen, okrogel možak s trobojnico krog debelega trebuha, poleg njega je ošabno stopal Philippo Lepi.

»Kaj pa blebečeš?« je vprašal možak s trakom cerkovnika Teofila.

»Prosim za mir,« je odvrnil zastopnik cerkve.

»Tako j ga boš dobil!« se je zarežal trebušnik in pomignil Philippu Lepemu.

Ta je stopil k Teofilu in mu prisolil bučno zaušnico.

Teofilo se je z roko oprijel lica, se ozrl naokoli in nato bojazljivo vprašal:

»Zakaj?«

»Strahopetnež! ... Strahopeten pes! ...« ga je zasramoval pritlikavec s trobarvnim trebuhom. »Čemu se ne braniš? ... Strahopetnež!«

Toda Teofilo je ostal nepremičen in tih. Med vsemi ženskami, starci in invalidi bi trebušnik ne našel žrtve, ki bi kazala manj odpora. Po kratkem posvetovanju s Philippom Lepim je samo zarenčal:

»Se pač ne da nič napraviti ...«

Nato pa se je obrnil k množici in zapovedal:

»Vsi domov, prav vsi! ...«

Ko ni bilo na cerkvenem trgu nobenega Fontamareza več, je rekel možic črnosrajčnikom:

»V vsako hišo naj jih gre po pet, ki naj vse preiščejo in zaplenijo vsa kršna orožja ... Hitro, dokler se možje ne vrnejo domov.«

Hipoma se je trg izpraznil.

Stemnilo se je skoraj docela.

Iz najinega skrivališča sva še videle, kako so se patrulje po pet mož razdelile v maloštevilne fontamareške uličice in kako so v temnih hišah izginile.

Z Elviro sva rekle, da bodo izvrševalcelji zakona prav težko izpolnili dano jim nalogo brez električne luči in brez vsakega nadomestka zanjo.

Toda nenadno kričanje Marije Grazie, ki je imela hišo tik ob cerkvenem stolpu, in takoj nato, da skoraj v istem trenutku obupni klici Filomene Castanije, Sofije Recchinte, Lisabette Limone, Carracine, Filomene Quatterne in ostali klici na pomoč iz oddaljenejših hiš, razen tega hrup in tresk padajočega pohištva, polomljenih stolov in zvenket šip — vse to nam je hipoma razodelo, kaj je bil pravi namen oborožene drhali.

Maria Grazia je pod nama rjula kakor žival, ki jo koljejo. Skozi široko odprta vrata sva videle, kako je pet moških po pasje sililo v mlado dekle; nekajkrat se ji je posrečilo, da jim je ušla in enkrat je prispela celo do vrat; toda takoj so jo potegnili nazaj, jo zgrabili, vrgli na zemljo, se je oklenili, nakar so jo štirje moški tako držali, da se je peti lahko vrgel nanjo. Maria Grazia je grgrala, kakor bi umirala. Ko jo je zlorabil prvi, jo je takoj prepustil drugemu in muka se je začela znova... In po drugem je prišel tretji na vrsto in muka se je začela znova... In po tretjem je prišel na vrsto četrti, a dekletovo ječanje je postalo že preslabo, da bi ga slišale. Nič več se ni upirala.

Četrti in peti sta jo neovirano zlorabila. Nato so zapustili možje smejoč se in kvantajoč hišo in tekli proti hiši Lisabette Limone, ki je bila kakih dvajset metrov oddaljena...

Elvira je vse to slišala! Kdo bi ji mogel to preprečiti? Vse se je dogodilo nekaj korakov pred nama. Niti vzdihnila ni. Nato je ovila roke krog mojega vratu, stisnila se je k meni, čutila sem, kako krčevito se je tresla. Bilo je, kakor bi se tresel ves stolp in vsa zemlja naokoli. Pazila sem, da bi ne padla po lesenih stopnicah in bi ne opozorila tako oboroženih mož na najino skrivališče... Z razprtimi velikimi očmi je Elvira neprestano strmela v temna vrata, skozi katera je prišlo pet mož in kjer je ležalo mučeno telo Marije Grazie. Zbala sem se za njeno pamet in sem ji z rokama zakrila oči — kakor mrtvecu. Toda nenadoma je tudi mene zapustila moč, noge so mi postale slabe in tako sva se v temi skupno zgrudile na tla.

O tem večeru ne vem nič drugega več, razen, kar sem povedala.

Večkrat se mi zazdi, da od vsega življenja nič drugega ne vem in se tudi ne morem na kaj drugega spominjati.»

»O vsem tem nismo možje, ki smo se vračali iz Fucina domov, prav nič slutili,« je nadaljeval stari. »Ko bi ženske vsaj zvonile... Srečali smo se na cesti v Pescino: jaz, Berardo Viola, Vincenzo Scorza, Papasisto, Ciro Cironda, oče Marije Grazie in ženin Lisabette Limone. Ne daleč za nami so šli Giacinto Barletta, Quintiliano, Venerdi Santo, Luigi Scarpa in drugi.

Ko smo pri vhodu v vas zagledali dolgo vrsto tovornih avtov in gručo vojakov, je Berardo menil:

»To bo radi plotu... Impresario najbrže misli, da je kdo iz Fontamare zažgal plot.«

Morda je imel Berardo vzrok, da je menil, da je šlo za plot. Toda šlo je za nekaj drugega.

Med oboroženimi, ki so stražili avte, jih je bilo nekaj, ki so Berarda osebno poznali; toda niso nam hoteli povedati, čemu so prišli v Fontamaro, najbrže niti sami niso vedeli. Rekli so nam, naj počakamo, in ko je prispela še druga gruča kafonov, so nas spremili v Fontamaro prav do

cerkvenega trga, kjer smo že našli zbrane tudi ostale sovražnike, ki so se postavili v kvadrat. Zapovedoval jim je majhen trebušast mož s trobojno prepasnico okrog trebuha in Philipppo Lepi mu je pri tem pomagal.

Sredi četverokotnika smo zapazili Generala Baldissero, cerkovnika Teofila, Pasqualla Cipollo, starega Antonija Bracciolo, krojača Anacleto in še nekaj malo drugih; bili so nemi, negibni, blede in brez odpora kakor vojni ujetniki.

Ob našem prihodu se je četverokotnik odprl in se za nami zopet sklenil.

Berardo me je pogledal kakor človek, ki ne ve, ali naj se smeji ali upre. Poizkušali smo od Generala Baldissero poizvedeti, kaj se je pred našim prihodom zgodilo; približal se mi je in mi šepnil v uho: »To je nezaslišana zgodba!« in potem se je približal Berardu ter mu ponovil v uho isto in potem je stopil k drugim in tudi v njihova ušesa je šepnil isto: »To je nezaslišana zgodba, kakršne ljudje še niso nikoli, nikoli slišali!« To nam sicer ni kdo ve kaj pomenilo, vkljub temu pa je bilo vendar nenavadno. Kajti pri vseh dogodkih, tudi največjih, ki se dogode, je Baldissera dotlej zmeraj našel kako razlago iz zgodovine. Prvič v življenju je priznal, da ničesar ne razume.

Četverokotnik se je še enkrat odprl za tretjo gručo kafonov, ki so se vrnili domov. Bili so: Pontius Pilatus, Jacobo Losurdo, Michele Zompa, Giovanni Testone, Giovanni Oliva, Gasparone in nekateri fantje.

Ti so nas pogledali, kakor bi mi vse zakrivali, toda v prisotnosti tilih oboroženih ljudi si niso upali ugovarjati.

Nato so prispeli in se nam pridružili: Achille Piunzo, Alberto Laccone, Palummo, Recchintin mož, Cesidio Verdona in ostali mladi ljudje, med njimi ženin Marije Graziye.

Nihče ni ničesar razumel. Nihče ni govoril. Vsi so se spogledovali. Vsak je razumel, da imamo iz nam še neznanega vzroka opraviti z oblastjo in nihče se ni hotel bolj izpostaviti kakor drugi. Vsakdo je najprej mislil na sebe.

Pri prihodu Antonija Spavente, Raffaella Scarpona, Luigija della Croce, Antonija Zappa in drugih se je oboroženi četverokotnik vnovič odprl.

Bilo je težko slutiti, kaj je trebušnik nameraval. Ali nas je nameraval vse odpeljati v ječo? ... To se nam je zdelo neverjetno in dejansko nemogoče. Kajti, dokler je šlo le za to, da nas zadrže malo na cerkvenem trgu naše vasi, se ni nihče upiral. Da bi pa nas vse odvedli v glavno mesto in nas tam vrgli v ječo, za to pa navzočih miličnikov ni bilo dovolj. Poznali smo te ljudi v črnih srajcah. Morali so priti ponoči, da so si delali pogum. Večina izmed njih je dišala po vinu in, če si jim od blizu pogledal v oči, niso vzdržali pogleda. Tudi oni so bili revni ljudje, toda posebne vrste: brez zemlje, brez poklica ali z mnogimi poklici, kar je isto; kot sovražniki težkega dela so od tedna do tedna zmeraj z novimi sredstvi reševali problem, kako priti do jedi in pijače. Bili so preslabi in prestrašeni, da bi se upirali bogatinom in državi, in zato so rajši služili bogatinom ter so se borili proti pisani pravici in izropavali ter tlačili ostale reveže, kafone, najemnike in male posestnike. Če si jih srečal podnevi in posamič, so bili ponižni in spoštljivi, ponoči in v gručah pa so bili zlobni in nevarni. Zmeraj so bili na strani močnejših in zmeraj bodo tam ostali. Novost zadnjih let pa je bila, da so jih zbrali v posebne čete, jim dali uniformo ter jih oborožili.

Saj veste, kako se danes imenujejo.

Vsakdo izmed nas je sicer telesno odtehtal tri od njih; toda kaj smo pomenili, ko so nas obkrožili? Kaj je bilo skupnega med nami kafoni? Katera vez nas je vezala?

Vsi smo stali na istem cerkvenem trgu in vsi smo se rodili v Fontamari. Samo to nas je vezalo in nič drugega. Toda brez ozira na to je vsakdo mislil le nase, vsak je mislil samo na to, kako bi ubežal iz oboroženega četverokotnika in zapustil vse druge v njem. Vsak izmed nas je bil družinski oče in vsak je mislil na svojo družino. Samo Berardo je morda drugače mislil. Toda on ni imel ne žene ne zemlje...

Medtem so prispeli zopet novi kafoni iz Fucina domov, med njimi Ciammarugin mož, in tudi oni so morali stopiti v naš četverokotnik.

Spoznalo se je.

Trebušnik je rekel:

»Zasliševanje se pričinja.«

Zasliševanje. Kakšno zasliševanje?

V četverokotniku so napravili meter široko ulico; na eno stran se je postavil trebušnik, na drugo Philippo Lepi.

Zasliševanje se je pričelo.

Prvi, ki je bil poklican, je bil cerkovnik Teofilo.

»Kdo naj živi?« ga je vprašal mož s trobojno prepasnico.

Teofilu se je zdelo, kakor bi padel z oblakov.

»Kdo naj živi?« je razdraženo ponovil zastopnik oblasti.

(Dalje prihodnjič)

Kako naj še dolgo obstoji razredno gospodstvo, ko zatirani, izkoriščani razred od dne do dne postaja močnejši po številu, po notranji organizaciji, po razredni zavesti, ki ima pred očmi vedno jasnejši cilj socialnega osvobodjenja?

Jean Jaurès

Socializem je s proletariatom in v proletariatu najmočnejša družabna sila, ki se brez prestanka množi.

Jean Jaurès

S proletariatom preneha biti socializem gola filozofska špekulacija in postaja gibanje, živa moč.

Jean Jaurès

Gospodarstvo enega razreda nad drugim je atentat na človeštvo. Socializem, ki bo odpravil vse razredne razlike, je torej istoveten z uveljavljanjem pravega človečanstva. Zato je dolžnost vsakega pravicoljubnega, da je socialist.

Jean Jaurès

Povsod tam, kjer so ljudje odvisni od milosti drugih, kjer ne delajo iz proste volje, kjer je človek podvržen moči drugih, povsod tam je človeška čast okrnjena, zatrta. Človeštvo bo torej prišlo do svoje pravice šele z odpravo kapitalizma in uvedbo socializma.

Jean Jaurès

Knjige in knjižnice

Letošnje knjige Mladinske Matice kažejo zopet lep napredek napram lanskim. Kot poučna knjižica je izšlo Eda Kardelja »Potovanje skozi čas«, oris gospodarske zgodovine za mlade ljudi. Ta knjižica je prav priporočljiva tudi za odrasle, ki često tožijo, da težkih gospodarskih razprav ne morejo čitati. Prav veseli moramo biti, da je tako knjižico, ki daje pravilno razvojno sliko svetovnega gospodarstva, izdala »Mladinska Matica«, kajti njene knjige gredo med mladi rod v 20.000 izvodih.

V najmlajših bodo vzbujale lepe sanje »Kaplice«, ki jim je napisala besedilo Anica Cernejeva, barvane slike pa naslikal Edo Deržaj.

France Bevk skuša s svojo mladinsko povestjo »Tovariši« modernizirati našo mladinsko književnost, ki naj piše za tako mladino, kakršna živi danes na svetu, pa ne neokusnih in obrabljenih pravljic o zakletih groficih in kraljicah.

»Kresnice« pa vsebujejo razne zgodbe in risbe samih otrok. Clovek naravnost občuduje posamezne umotvore mladih glav; njih objavljane v knjigi bo brez dvoma vzbudilo ustvariteljsko stremljenje med večino mladine. Tako moremo letošnje knjige »Mladinske Matice« priporočiti vsem.

Stijn Streuvels v slovenskem jeziku. Od slavnega flamskega pisatelja Streuvelsa, ki je bil pred nekaj leti tudi kandidat za Nobelovo literarno nagrado in ki ga nekateri imenujejo slamskega Gorkega (ne vem, če upravičeno), smo dobili v zadnjem času prevoda dveh del. »Jugoslovanska knjižgarna« je izdala roman »Hlapec Jan«, založba »Hram« pa »Laneno njivo«. Streuvels, sam kmet, opisuje s silno umetniško močjo flamsko vas in njenega kmeta. Albrechtov prevod »Lanene njive« je zelo slab; v knjigi najdeš dolgovazne stavke, ki so ponekod nerazumljivi; nekaterim skovankam bi naj Albrecht napisal slovarček, da bi jih razumeli mi Slovenci. Albrecht se šteje med takozvane samoslovence; no, pa začasno je samo v škodo slovenskemu jeziku. Tudi svojemu nedavno izišlemu originalnemu delu »Zadnja pravda« bi bilo dobro, če bi napisal Albrecht razlago in pojasnilo, da bomo navadni zemljani razumeli, kaj vse je hotel povedati s tem znamenitim delom.

Timmermans Felix, Pieter Bruegel. — Timmermansovega »Župnika v cvetočem vinogradu« nismo mogli priporočiti, ker je preveč vsiljivo katoliško tendenčno delo. Zato pa tem laže priporočamo vsem čitanje tega biografskega romana, ki z mojstrsko dovršenostjo riše ne le junaka Bruegla,

temveč tudi zgodovinsko dobo, v kateri je živel. Knjiga je izšla v založbi »Jugoslov. knjigarne«.

Socialna književnost v hrvatskem prevodu. Zagrebška založba »Binoza« že dalje časa izdaja prevode znamenitih svetovnih pisateljev socialne smeri. Vse njene knjige so lepo opremljene, tiskane na dobrem papirju; posamični zvezek stane broširan 50 Din. Pred kratkim je izdala ta založba sledeči deli:

1. Albert Londres, Put u Buenos Aires (prevedel dr. Josip Bogner). Albert Londres je brez dvoma najznamenitejši meščanski reporter. Meščanski zato, ker sicer ostro graja najstrašnejše posledice kapitalističnega sistema, ki jih pa smatra samo za izrastke, ki se dajo odpraviti, ne da bi bilo treba sistem sam izpremeniti. V toliko je, kajpak, njegovo mnenje napačno. V svojih različnih delih je opisal Londres strašno trpljenje francoskih kaznjencev v Alžiru, dalje kaznjenke kolonije na Hudičevih otokih, strašno izrabljanje zamorskih domačinov v afriških kolonijah, razkrinkal pa je tudi, kako ravna z umobolnimi v francoskih umobolnicah. V delu »Put u Buenos Aires« pa nam opisuje trgovino z belim blagom. Pisatelj je obiskal glavno uvozno deželo za to »blago«: Brazilijo. Govoril je s trgovci, jim sledil na potu, prav tako pa se je razgovarjal tudi z različnimi dekleti, prikazujoč njihovo življenje in usodo. Pisatelj nam razkriva tudi vzrok vsega tega: bedo. — Delo, ki je vredno čitanja!

2. Ilja Ilj i Evgenij Petrov, Zlato telesce (prevedel Stjepan Kranjčević). Ilja Ilj in Evgenij Petrov sta duhovita ruska satirika, ki skoroda po načinu Gogoljevih »Mrtvih duš« opisujeta sodobne ruske razmere. V delu nam opisujeta tri hohštaplerje, ki žive dobro na račun drugih in sedanjega ruskega sistema; enkrat se izdajajo za sinove poročnika Schmidta, znanega junaka z revolucionarne ladje »Knjaz Patjomkin«, drugič se okoristijo s sovjetsko propagandno avtomobilsko tekmo, ki hite s svojim avtom pred njo in so povsod pogostočeni in še proslavljeni povrh, končno pa ustanove poseben urad za predelavo kože, ki pa je samo skrivališče za njihove lopovščine. Delo je ostra satira ljudske lakohovernosti, uradniške podkupljivosti in malo-meščanskih parazitov, ki so se zajedli v sovjetsko telo. Obenem pa to delo še nekaj odkriva: da je namreč svoboda umetniškega udejstvovanja v Rusiji mnogo, mnogo večja, kakor pa si jo povprečen evropski zapadnjak predstavlja.

Velike delavske kulturne manifestacije v rudarskih revirjih. V Trbovljah, Hrastniku, Zagorju, Zabukovci so pevske zbori »Svobode« in delavske godbe uprizorile takozvan rudarski festival, ki so mu povsod prisostvovala tisočere množice. To je bil pravi triumf našega kulturnega dela, ki je res osvojilo množice. To je bil jasen dokaz, da preveča naše organizacije najvzvišenejši idealizem, ki je tem močnejši, čim huje so materialne težave, s katerimi se moramo boriti. Obširna poročila o teh nad vse sijajnih prireditvah je že priobčila »Delavska Politika«, zato jih mi ne bomo ponavljali. Priobčujemo v naslednjih vrsticah vtise, ki jih je dobil pri slavnostni prireditvi član centrale »Svobode« — delavec iz Ljubljane, ki si je šel ogledat jubilejno proslavo v Hrastniku. On pravi:

»Precej časa je že, odkar zasledujem pevsko delovanje med proletarijatom, vendar tako disciplinirane pevske armade, katera je bila zbrana dne 17. junija t. l., še nisem videl in ne slišal. Ne mislim pisati kakšne kritike, ne, to ni moj namen; hočem samo poudariti to, kar sem občutil ob priliki, ki mi je bila dana, da sem obiskal ta res slavnostni koncert. Prvo, kar sem si mislil, ko sem korakal skozi tako po pravici imenovano sajasto dolino, je bilo to, da je nemogoče ob tako mali reklami, nekaj plakatov, zbrati množice ljudi. Ali ko sem prispel na slavnostni prostor, sem se začudil in me je bilo po pravici sram, da prihajam iz Ljubljane, iz tiste Ljubljane, odkoder naj bi se raztezale korenine na vse strani in širile umetnost. Dragi sodruzi čitatelji, verjemite mi, da ne uganjam demagogije, ne pišem fraz in nočem olepšavati ne tega ne onega, če povem, da sem bil nad vsem do skrajnosti presenečen.

Samo nastopajočih pevcev in pevk nad 200! Prišli so »Svoboda« Zagorje, Zabukovca, Trbovlje, Celje. Zraven nam je prepeval Hrastnik I. moški in mešani zbor ter Hrastnik II. Peli so Hrastničarji z zanosom, da imajo za svoje 10 letno delovanje tudi svoj praznik. Ustanovili so si orkester, ki so lahko nanj ponosni. Sodrugi Kosmos nam je orisal zgodovino njihovega zbora, izročila so se priznanja starejšim pevcem. Pozdravil sem jih v imenu centrale in jim priporočal, naj čuvajo svoj zbor kot svetinjo, a sem se ob poteku koncerta prepričal, da so bile moje besede odveč, da to oni sami bolje znajo. Prihajali so pevci »Svoboda« Zagorje in nam zapeli ter odšli prav tako disciplinirano, kot so prišli. Nato »Svoboda« Zabukovca, Trbovlje, Celje, Hrastnik II., vsi z občudovanja

vrednim zanosom. Potem so zopet prišli jubilanti »Svoboda« Hrastnik I. in sicer moški zbor, ki je odpel vzorno brez pretiravanja, brez močnega forsiranja, s posebno fineso, a za zaključek so se jim pridružile še sodruzi in skupno z njimi so končali posamezne nastope ob velikem navdušenju navzočih. Ne bom našteval, kade pesmi so morali ponoviti, koliko so jih dodali, kdo je pevovodja pri tem in kdo pri onem zboru, ampak eno je: to so »Svobodaši«-pevci in ko sem jih gledal prihajati pri zadnjem skupnem nastopu vseh zborov ter še orkester povrhu, sem si mislil, če je to mogoče v teh sajastih dolinah. Nad 200 grl je pelo »Slava delavstvu«, nad 200 grl je čutilo, kaj poje in iz 200 grl je donelo in vžigalo poslušalce kot ogenj in ni bilo prej miru, dokler niso pesmi ponovili.

Da, da, sodrugi pevci, precej lepih večerov ste žrtvovali za svojo, oz. za splošno izobrazbo. V dolini saj ste zbrani in se zbirate k petju, da razširjate svoje obzorje in vsaj za hip pozabite težo življenja, svojo skrb za prihodnost.

Delo v pevskih društvih in petje samo v harmonični celoti da človeku vedno novih moči za izvrševanje svojega poklica.

Pozdravljam vas v imenu centrale »Svobode« z željo: le tako naprej! Poglobljajte se v pesem, pojte in učite se. Držite se gesla, da je v petju ponižnost najlepša čednost. Tedaj bomo znali občutiti pesem, tisto pesem, ki nas čaka. In peli jo bomo z mogočnim forte, da se bo razlegala daleč in klicala tiste mlačneže, ki ne poznajo še samega sebe, in jim klicala na uho: »Vstanite, bratje, iz prokletstva!« I. S.

Guštanj.

Tukajšnja podružnica »Svobode« je imela svoj redni občni zbor za leto 1934 dne 11. marca ob 9 dopoldne z običajnim dnevnim redom. Predsednik s. Godec Ant. je otvoril občni zbor in podal poročilo o preteklem podružničnem delovanju. Poročal je o težkočah, ki so jih napravili podružnici deloma člani s svojo nerednostjo do društva, največ pa nasprotniki našega pokreta. Največje težave dela našemu društvu to, ker nimamo svojega lokala za prireditve. Zato se ne moremo gibati po svoji potrebi in želji; vsled tega se je tudi ugrabalo, kako priti do lastnega lokala, da ne bi bili navezani na milost drugih društev. Za tem so podali svoja poročila tajnik, blagajnik in pregledniki. Iz teh poročil je razvidno naslednje: Pisem prejeli 48, odposlali pa 33. Dramskih prireditev smo imeli 6, od teh le 4 z dobrim finančnim

uspehom, ostali dve smo priredili v Prevaljah z deficitom. Le srečolov, ki smo ga tudi priredili, nas je rešil dolg, nastalih iz deficitnih prireditve prejšnjih let. Ostal nam je še tudi dolg, izdan za nakup knjižnice in tamburaških instrumentov, le obresti smo deloma že poravnali. Če pa bi imeli svoj lokal, bi tudi to bilo že rešeno! Nadalje smo imeli eno predavanje o Ivanu Cankarju. Tečaja v Prevaljah se je stalno udeleževalo do 15 sodrugov. V knjižnici se je prečitalo okrog 200 slovenskih in 600 nemških knjig. Odborovih sej smo imeli 9, članskih sestankov pa 3. Imeli smo tudi tri izlete v naravo. Po končanih poročilih so bili v nov odbor predlagani naslednji sodruzi ter soglasno izvoljeni:

Predsednik Slanič Filip, nam. Večko Maks; tajnik Lepko Franc, nam. Slanič Jakob, blagajnik Čapelnik Andrej, nam. Sikora Rihard; knjižničar Sikora Rihard, nam. Godec Anton; predsednik tamburašev Petek Alojz; predsednik dramatike Večko Maks; kontrola Mezner Miroslav in Čapelnik Jože, nam. Mezner Rudolf in Wankmühler Ivan.

Za tem je razložil s. Juh L. pomen društva »Svobode« za delavstvo ter poudaril, da le v tem bo dana prilika vsakemu spoznati vso gnilobo današnje kapitalistične družbe, ter čim večja je izobrazba delavstva, tem večji so njih uspehi!

Po daljši debati o postavitvi lastnega prostora za prireditve, se je občni zbor zaključil z »družnost«!

Na Vrhu sv. Trojice so se zbrali 8. julija »Svobodaši« iz Dobrunj, Laz, Zaloga, Litije, Zadobrove, Črnuč, Ljubljane in Št. Vida. »Svobodaši« iz rudarskih revirjev niso mogli priti. Izlet je izredno uspel. Do podnožja gore se je večina peljala na kmečkih vozovih in kolesih. Iz Dobrunj je prišla na vrh cela »Svobodaška« godba. Za vse je prišel razid prehitro in vsi želimo, da jeseni organiziramo še tak izlet na kako drugo goro, kamor bodo prišli tudi rudarji, steklarji in kemični delavci.

V Kranju so se v nedeljo, dne 8. julija zbrali zastopniki »Svobod« z Gorenjskega in Ljubljane. Popoldne se je vršila velika vrtna veselica. Na njej, kakor tudi na dopoldanskem promenadnem koncertu je igrala ljubljanska delavska godba »Zarja«, ki se je nedavno kolektivno včlanila v »Svobod«.

Nove podružnice »Svobode« se ustanavljajo v Št. Vidu in v Mostah (obe v ljubljanski okolici), v Lubečni pri Celju, v Črmošnjicah na Dolenjskem.

Tiskovni sklad „Svobode“

VI. seznam prispevkov za tiskovni sklad »Svobode«:

Ljubljana: S. dr. Jelenec, odvetnik, dal sejnino prosv. oddelka Del. zbornice Din 40.—, Kresal Pavel daroval Din 20.—, železničarska disciplinska komisija je poslala Din 200.—; skupaj Din 260.—.

Prevalje: zbral na blok Ivartnik Ivan Din 20.—, s. Pavel Čop daroval Din 10.—; skupaj Din 30.—.

Črnuče: nekateri funkcionarji podružnice »Svobode« so zbrali Din 150.— na bloke.

Ptuj: podružnica »Svobode« Din 127, s. Gabrijel Franc zbral na bloku št. 45 in 49 Din 50.—, s. Šafranko Tone zbral na blok št. 54 Din 25.—; skupaj Din 202.—.

Dobrunje: podružnica »Svobode« zbrala na bloke Din 125.—.

Zabukovca: nekateri funkcionarji podružnice »Svobode« so zbrali Din 150.— na bloke.

Maribor: Krajevni medstrokovni odbor daroval Din 300.—.

Litija: zbral na blok s. Vuk Viktor Din 25.—, s. Vukova Rezi zbrala na ustanovnem občnem zboru Spl. del. strok. zveze Din 45.—, g. Franko Cerar zbral na blok Din 25.—; skupaj 95.—.

Celje: podružnica »Svobode« zbrala Din 61.—.

Črna: podružnica »Svobode« zbrala na bloke Din 50.—.

Tržič: s. Smole Karl zbral Din 25.—.

Lesce: podružnica »Svobode« zbrala Din 100.—.

Liboje: darovali sledeči sodruzi: Pečnik Karl Din 5.—, Potočnik Martin Din 4.—, Potočnik Martin Din 4.—, Seučnikar Josip Din 4.—, Ivan Zupanc Din 5.—, Vočko Anton Din 5.—; skupaj Din 23.—.

Vsega skupaj Din 1571.—, prva zbirka Din 3782.—, druga zbirka Din 2001.50, tretja Din 1572.—, četrta Din 898.—, peta Din 1128.50, vsega skupaj 10.953.—.